

FÓRUM

Fake news és social media: szabályozás és közigazgatási intézkedések Szlovákiában

HULKÓ GÁBOR*

1. Bevezető

1983 júliusában az indiai *Patriot* című újság szerkesztője állítólagos¹ névtelen levelet kapott New Yorkból, amelyben egy „ismert amerikai tudós és antropológus” azt állította, hogy az AIDS „halálos és titokzatos betegségét” vélhetően génszabványozással állították elő az Egyesült Államokban, Fort Detrickben, a Centers for Disease Control and Prevention (CDC) tudósai által – Afrikában, Latin-Amerikában – felkutatott patogén vírusokból. A levél állításai alapján ez volt a legvalószínűbb eseménysorozat, amely az AIDS kialakulásához vezetett. E levél kapcsán a *Patriot* egy júliusi számában cikk jelent meg AIDS may Invade India: Mystery Disease Caused by US Experiments címmel,² amelynek egy lényegi állítása volt – a névtelen levélre való hivatkozással –: a betegséget művi úton állították elő, az amerikai kormányzat jóváhagyásával. Több mint két évvel később (1985. október 30-án) a moszkvai *Literaturnaja Gazeta* Valentin Zapevalov tollából közölt cikket Pánik nyugaton, avagy mi rejtőzik az AIDS-szenzáció mögött címmel,³ amely tulajdonképpen megismételte a *Patriot* állításait, miközben további részleteket is közölt a vírussal kapcsolatban: a CDC munkatársai Zairéba, Nigériába és Latin-Amerikába utaztak, hogy mintákat gyűjtsenek a „legfertőzőbb vírusokból”, amelyeket Európában vagy Ázsiában nem lehetett megtalálni. Ezeket a mintákat kombinálták az AIDS-et okozó emberi HIV kifejlesztéséhez. A cikk szerint ezután a Pentagon elszigetelt kísérleteket végzett Haitin és

* Egyetemi docens, Széchenyi Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar. Kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet Nemzetközi és Unió Jogi Kutatási Főosztály. E-mail: hulko.gabor@ga.sze.hu, gabor.hulko@mf.gov.hu.

¹ A levél létezése nincs bizonyítva. L. az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumának beszámolóját: Soviet Influence Activities: A Report on Active Measures and Propaganda, 1986–87, 34. [globalsecurity.org/intell/library/reports/1987/soviet-influence-activities-1987.pdf](https://www.globalsecurity.org/intell/library/reports/1987/soviet-influence-activities-1987.pdf).

² AIDS may Invade India: Mystery Disease Caused by US Experiments. static01.nyt.com/images/2017/12/13/us/politics/13dc-disinfo2/merlin_131179325_4a867223-3bdf-4e56-a5aa-7045df25b618-superjumbo.jpg?quality=90&auto=webp.

³ Valentin ZAPEVALOV: Паника на западе, или што скрывается за сенсацией вокруг АИДС. *Literaturnaja gazeta*, 1985. október 30. www.kommersant.ru/gallery/4378171#id1909021; Синдром приобретенной дезинформации. Как создавался и распространялся первый вирусный фейк. *Kommersant*, 2020. június 13. kommersant.ru/doc/4378171.

magán az Egyesült Államokon belül is az amerikai társadalom marginalizált csoportjain: drogfüggőkön, homoszexuálisokon és hajléktalanokon. Zapevalov cikkét később a világ több országában is újranyomtatták, így az 1985 és 1986 között többször megjelent.⁴

A történetet tovább erősítette az 1986 szeptemberében közölt úgynevezett Segal-tanulmány *AIDS: Its Nature and Origin* címmel, egy keletnémet biológus, Jakob Segal, a felesége, Lilli Segal és Ronald Dehmlow szerzőségével (mindhárman a kelet-berlini Humboldt Egyetem munkatársai). A tanulmány hitelességét és állításait több nyugat-európai és amerikai kutató és tudós vitatta, illetve maga a tanulmány is tartalmaz utalásokat arra, hogy több helyen feltételezésen és hipotéziseken alapul,⁵ ám ez elég volt ahhoz, hogy „tudományos megalapozottságot” kapjon. A hír végül még az amerikai CBS 1987. március 30-ai adásában is helyet kapott rövidhírként.⁶

És az utóhatás? 1992-ben az amerikaiak 15%-a tartotta biztosan vagy valószínűleg igaznak, hogy „az AIDS vírusát szándékosan hozták létre egy kormányzati laboratóriumban”, 2005-ben pedig a RAND Corporation és az Oregoni Állami Egyetem tanulmánya kimutatta, hogy az afroamerikaiak közel 50%-a szerint az AIDS-et ember alkotta, több mint 25%-uk szerint az AIDS egy kormányzati laboratórium terméke, 12%-uk szerint a CIA hozta létre és terjesztette, 15%-uk szerint pedig az AIDS a feketék elleni népiirtás egy formája.⁷ Mindezt annak ellenére, hogy 1992-ben Jevgenij Primakov (a KGB igazgatója) elismerte, hogy az újságcikkek mögött, amelyek szerint az AIDS-et az amerikai kormány hozta létre, a KGB állt.⁸

Az utóbbi évek politikai kommunikációjában, a médiában és a közösségimédia-platformokon kétségkívül felkapott és divatos kifejezéssé vált a *fake news*. Noha napjainkban jellemzően az internetes kommunikációhoz kapcsolódik⁹ – ahogy azt a fenti példa is mutatja –, az álhírek és a dezinformáció fogalma és társadalmi hatása már évtizedek óta ismert, elsősorban a titkosszolgálatok eszköztárában. Az utóbbi években azonban az internetes kommunikáció és a közösségimédia-platformok alapvető változást hoztak e területen: nagyban felgyorsították és felerősítették az álhírek terjedését és hatásait. Ilyenformán a *fake news* olyan társadalmi jelenséggé vált, amely releváns hatást és akár károkat is képes kiváltani. Ennek fényében a dezinformációra adott állami válaszoknak is változniuk kell.

A *fake news* tehát nem új találmány, azonban a hatását a közösségi média sokszorosára erősíti fel, így a társadalmi hatásmechanizmusa más, mint a „klasszikus” álhíreké. A jogalkotóknak és a kormányoknak újszerű megoldásokat és megközelítéseket kell alkalmazniuk ezzel kapcsolatban, és nem csupán a bíróságok által biztosított jogvédelemre, hanem a közigazgatás aktív

⁴ L. globalsecurity.org/intell/library/reports/1987/soviet-influence-activities-1987.pdf, 46.

⁵ USA külügyminisztériuma i. m. (1. lj.) 35.

⁶ Megtekinthető 12:46-nál: youtu.be/1HkP2Wv3mU0?t=766.

⁷ Thomas BOGHARDT: *Soviet Bloc Intelligence and Its AIDS Disinformation Campaign*, upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Operation_INFJEKTION_-_Soviet_Bloc_Intelligence_and_Its_AIDS_Disinformation_Campaign.pdf, 19.

⁸ David R. GRIMES: Russian Fake News is not New: Soviet Aids Propaganda Cost Countless Lives. *The Guardian*, 2017. június 14. theguardian.com/science/blog/2017/jun/14/russian-fake-news-is-not-new-soviet-aids-propaganda-cost-countless-lives.

⁹ False Stories that Appear to be News, Spread on the Internet or Using Other Media, Usually Created to Influence Political Views or as a Joke. dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake-news.

fellépésére is szükség van. E fellépés komplex, együttműködő rendszereket feltételez, amelyben a kormányzati szereplők mellett a közigazgatás, a médiumok, a közösségimédia-platformok, a civil szervezetek, valamint az oktatási intézmények is fontos szerepet játszhatnak.¹⁰

A közösségi média működése alapvetően „alulszabályozott”. A politikai nyilatkozatokban többször megfogalmazódott már a közösségi média szabályozásának szükségessége – elsősorban a felhasználói posztok törlése és a felhasználói fiókok tiltása (*ban*) kapcsán – ám konkrét jogszabálytervezet csupán Németországban¹¹ és Lengyelországban létezik e tárgyban.¹² Elkerülhetetlennek tűnik e terület szabályozása a jövőben, hiszen napjainkban épp a *social media* az, amely az információk és a hírek legjelentősebb folyamát jelenti. A szabályozás szükségességét indokolja az a tény is, hogy a felhasználói információkra, hírekre (legyen szó valódi vagy álhírekről) az állam csupán nagyon korlátozottan (ha egyáltalán) tud hatást kifejteni, miközben az fontos nemzetbiztonsági kérdést jelent, ahogyan azt a szlovák példa is mutatja majd. A felhasználói fiókokra csupán a médiaplatformok bírnak teljes és korlátlan behatással, ami nem jelentene problémát egy olyan piaci szegmensben, ahol sok szolgáltató egymással versenyezve kínálja a termékét, ám a *social media* piaci erősen monopolizáltak – a Facebooknak és a Twitternek lényegében nincs helyettesítő terméke.

Az álhírekkel szembeni fellépés eszközei így nem az államnál, hanem a közösségi médiánál vannak, így a platform felhasználói információkba való beavatkozása a véleménynyilvánítás szabadságát és az információhoz való jogot sértheti vagy korlátozhatja, amely vonatkozásban érdemes megvizsgálni a cenzúra tilalmába való ütközést is (hisz a cenzúra *de facto* és *de jure* fogalma elválhat egymástól). A tanulmány azt vizsgálja meg, hogy egy olyan, önmagában a közösségi média piaci szegmensének egyáltalán nem jelentős szeletét képező országban, mint Szlovákia, ezek az elvi vagy elméleti kérdések miként csapódnak le a szabályozásban, egyes közigazgatási intézkedésekben és a felhasználók mindennapi gyakorlatában.

2. A közösségimédia-platformok használata Szlovákiában¹³

A közösségi hálózatok megkerülhetetlen tényezővé váltak, és jelentősen befolyásolják a szlovák társadalmat is. Szlovákiában a lakosság 86%-a legalább havonta egyszer, 61%-a pedig naponta használja valamelyik közösségi hálózatot, így azok használata az egyik leggyakoribb internetes tevékenység. Szlovákiában a Facebook a leggyakrabban használt közösségi hálózat: a lakosság 76%-a havonta legalább egyszer használja, 55%-a pedig naponta. A Facebook valamivel népsebb a fiatalabbak körében, és az életkor növekedésével a használat intenzitása is csökken.

¹⁰ L. pl. Európa Tanács: Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Council of Europe Report DGI(2017)09.

¹¹ *Netzwerkdurchsetzungsgesetz vom 1. September 2017 (BGBl. I S. 3352).*

¹² Ehhez bővebben l. BENYUSZ Márta – HULKÓ Gábor: A közösségi média platformok új szabályozásának koncepcionális alapjai Lengyelországban. *KözigazgatásTudomány*, 2021/1. 70–79.

¹³ Kolko Slovákov je na sociálnych sieťach? *Go4insight*, 2021. május 24., go4insight.com/post/ko%C4%BEkoslov%C3%A1kov-je-na-soci%C3%A1lnych-sie%C5%A5ach; RED: Králi sociálnych sietí na Slovensku: Facebook, YouTube a Instagram. *HNOnline.sk*, 2021. május 25. strategie.hnonline.sk/marketing/2349341-krali-socialnych-sietina-slovensku-facebook-youtube-a-instagram.

Még azok a tizenévesek is napi rendszerességgel megtekintik a Facebookot, akik sok más hálózatot is használnak. Ezenkívül a Facebookot az állami szervek is alkalmazzák kommunikációs eszközként. A YouTube-ot (amely használható „közösségi” aspektus nélkül is) a szlovákok 78%-a használja havonta legalább egyszer, 31%-uk pedig naponta legalább egyszer, és általában véve a legnézettebb videótartalom-szolgáltató, még a televíziós közvetítésekkel való összehasonlításban is. Az Instagram a harmadik legelterjedtebb hálózat Szlovákiában, felhasználói jellemzően a fiatalabb generációba tartoznak.¹⁴ Havonta legalább egyszer a lakosság 42%-a használja az Instagramot, és a lakosság ötöde (22%) naponta.

Az egykor Szlovákiában legnépszerűbb közösségi hálózat, a Pókec alacsonyabb, de stabil felhasználói bázissal bír. A Pókecet még mindig a lakosság 19%-a használja havi rendszerességgel, és alig kevesebb mint 9%-a jelentkezik be oda naponta – leginkább a 27–40 év közötti korosztályból. A Pinterest magas penetrációval rendelkezik (a havi felhasználók száma valamivel több, mint a lakosság 20%-a), bár a közönségének csupán kis része rendszeres felhasználó. A TikTók szintén releváns, ugyanakkor a felhasználói gyakran 15 év alatti gyerekek (és ezért az elérhető felmérésekben nem szerepelnek), így a valós felhasználók száma a teljes népességen belül valószínűleg magasabb: havonta legalább egyszer a szlovákiai lakosság 13%-a tekinti meg, naponta körülbelül 5%-a. A Snapchat stagnál, havonta a szlovákok 9%-a használja, napi szinten mindössze 3%-uk, a felhasználók pedig gyakorlatilag kizárólag 26 év alattiak (a felhasználók magját, a TikTókhoz hasonlóan, a tizenévesek alkotják). A Twitter világszerte felkapott, azonban Szlovákiában nem különösebben népszerű platform. Havonta legalább egyszer a lakosság 13%-a használja, de napi szinten csak kevesebb mint 3%-a.¹⁵ Kisebb helyi specifikumokkal ugyan, de ezek a felhasználói trendek nagyjából követik a közép-európai trendeket¹⁶ – lényegében a Facebook a legmeghatározóbb közösségi háló Szlovákiában, amelyet sok közigazgatási szerv is rendszeresen igénybe vesz a lakosság tájékoztatására.

3. A szólásszabadság és a cenzúra szabályozási és elvi keretei Szlovákiában

A Szlovák Köztársaság Alkotmánya (460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky) Politikai jogok címet viselő III. fejezetének 26. cikke biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságának (*sloboda prejavu*), valamint az információhoz való hozzáférés jogának (*právo na informácie*) alkotmányos kereteit. A 26. cikk (1) bekezdése értelmében a véleménynyilvánítás szabadsága és az információhoz való jog a Szlovák Köztársaság területén biztosított,¹⁷ azaz alkotmányos védelemben részesül. Ezzel összhangban, a (2) bekezdés alapján, mindenkinek joga van véleménye, nézetei kifejtésére szóban, írásban, sajtóban, képfelvétellel vagy más módon, valamint szabadon kereshet, fogadhat és terjeszthet eszméket és információt az államhatárra való tekintet nélkül.¹⁸

¹⁴ A 26 év alatti fiatalok akár 80%-a is használja az Instagramot, a 60 év felettieknek csak mintegy 10%-a.

¹⁵ Koľko Slovákov je na sociálnych sieťach? i. m. (13. lj.) A5ach.

¹⁶ Bővebben l. pl. SZIKORA Tamás: A közösségi oldalak algoritmusának véleménybefolyásoló ereje. *In Medias Res*, 2021/1. 143–154.

¹⁷ 26. cikk (1) bek.

¹⁸ 26. cikk (2) bek.

Azonban mind a véleménynyilvánítás szabadsága, mind pedig az információhoz való jog korlátozható. Ez a szlovák alkotmány 26. cikk (4) bekezdése értelmében *csak törvénnyel* lehetséges, amelynek alkotmányos *indokai* a következők lehetnek: mások jogainak és szabadságainak, az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, illetve a közérkölcnek a védelme. Ezek az indokokon belül olyan intézkedésekről lehet szó, amelyek a demokratikus társadalomban elengedhetetlenek.¹⁹ A *cenzúra tilalmát* az alkotmány 26. cikk (3) bekezdése mondja ki.²⁰

A véleménynyilvánítás szabadsága garantálja a gondolatok, vélemények és információk szabad kifejezésének lehetőségét. A szlovák alkotmányjogi megközelítés szerint ez esetben mindenekelőtt olyan politikai jogról van szó, amely biztosítja a különböző (politikai) nézetek terjesztését, lehetővé teszi a polgárok számára, hogy befolyásolják az állam (politikai) fejleményeit, részt vegyenek a nyilvános eseményeken, továbbá lehetővé teszi a közügyekről való cenzúrázatlan nyilvános tájékoztatást, valamint a polgárok (jogalanyok) gondolatainak, véleményének szembesítését más jogalanyok véleményével. Mindemellett tiszteletben tartva azt, hogy az egyén szabadsága ott ér véget, ahol egy másik személy joga kezdődik, a szólásszabadsággal nem lehet visszaélni egy másik személy jogának megsértésére vagy korlátozására. A véleménynyilvánításhoz való jog szabadságának alanya nemcsak természetes személy, hanem jogi személy, hontalan személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező személyek csoportja (petíciós bizottság, pártelőkészítő bizottság, konzorcium) is lehet.

A véleménynyilvánítással kapcsolatos szabályozás Szlovákiában nem tesz különbséget az online vagy az offline tér között, azaz ilyen szempontból nincs jelentősége annak, hogy a véleménynyilvánítás és az információcsere milyen fórumok közvetítésével történik meg. Az online felületeken megjelenő véleménynyilvánítással kapcsolatban a jogi felelősség több vetülete különböztethető meg. Magánjogi vonatkozás esetén jellemzően valamilyen személyiségi jog érintett, azaz személyes vagy védett adat, emberi méltóság, magánélet védelme, becsület, jóhírnév megsértésére kerül sor. Azonban bizonyos magánjogi jogsértéseknek lehetnek közjogi következményei is. Közjogi szempontból megkülönböztethetünk közigazgatási jogsértéseket, illetve az ehhez kapcsolódó közigazgatási joghátrányokat (szankciókat), valamint – súlyosabb esetekben – büntetőjogi tényállásokat és szankciókat. A közigazgatási jogsértések jellemző körébe a személyes adatok védelme és a véleménynyilvánítás összeütközése kerül, amely esetekben a szlovák adatvédelmi hatóság jár el, foganatosít közigazgatási intézkedéseket és állapíthat meg bírságot. Ezen eljárások tárgya a személyes adatok objektív jogvédelmére irányul, de a szabályozás nem zárja ki a szubjektív, magánjogi úton érvényesíthető kártérítés lehetőségét és jogvédelmet sem.

Más igazgatási ágazatban is megjelenhet a véleménynyilvánítás szabadságának összeütközése egyéb szabályokkal, tiltásokkal. Ilyenek lehetnek például a választási kampányokkal kapcsolatos korlátozások (kampánycsend kötelező betartása, a közvélemény-kutatások közzétételének időpontjára vonatkozó korlátozások, a választási hirdetések megjelölése, egyes kötelező tartalmi elemei és hasonlók), a médiajogban megjelenő korlátozások (kiegyensúlyozott és objektív tájé-

¹⁹ 26. cikk (4) bek.: „A véleménynyilvánítás szabadsága, valamint az információ keresésének és terjesztésének joga törvénnyel korlátozható, abban az esetben, ha olyan intézkedésekről van szó, amelyek a demokratikus társadalomban mások jogai és szabadságai, az állam biztonsága, a közbiztonság, a közrend, a közegészségügy és közérkölc védelméhez elengedhetetlenek.”

²⁰ 26. cikk (3) bek.

koztatás követelménye egyes médiumoknál, gyermekek és kiskorúak védelme, fogyasztóvédelem, választási kampányok kapcsán a műsorszerkezet engedélyezése és ellenőrzése stb.). A véleménynyilvánítás szabadságának további közjogi korlátja a *büntetőjog* által megszabott keret, mindenekelőtt a gyűlöletbeszéd kategóriájába tartozó tényállások. A szlovák szabályozás a „gyűlöletbeszéd” kifejezést nem használja, azt más tényállások alá (közösség elleni uszítás, önkényuralmi jelkép használata, erőszakra uszítás stb.) rendeli. Ennek megfelelően tehát a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos jogvédelmi eszközöket a következőképpen lehet megkülönböztetni: *a*) magánjogi (polgári jogi) védelem (pl. a személyiség védelme, jóhírnév védelme); *b*) büntetőjogi védelem (gyűlöletbeszéd); *c*) közigazgatási jogi védelem (műsorszórás szabályozása, sajtószabályozás, reklámokra vonatkozó szabályozás és fogyasztóvédelem stb.).

A cenzúra tilalma kapcsán a szlovák alkotmány szűkszavúan fogalmaz: „a cenzúra tiltott”. Azaz a cenzúrát tiltja, ám a fogalmat le nem határolja. Hasonlóképpen, más jogszabályi definíció sem jelenik meg a jogrendben e fogalom kapcsán. *Definitionem legist* csupán a ma már nem hatályos sajtótörvény, azaz az időszaki kiadványokról és más tömegtájékoztatási eszközökről szóló, 81/1966. számú törvény tartalmazott,²¹ amelynek értelmében a cenzúra az állami hatóságoknak a szólás- és képszabadsággal és azok tömegmédiát általi terjesztésével szembeni bármilyen beavatkozását jelenti.²² Mivel a cenzúra fogalmának ez az egyetlen – bár már nem hatályos – jogszabályi meghatározása, ezt a mai napig érvényesnek fogadja el mind a szakirodalom túlnyomó része, mind az alkotmánybíróági gyakorlat,²³ annak ellenére, hogy a régi sajtótörvény 2008-tól már nem hatályos.²⁴

A jellemző elméleti megközelítés szerint tehát a cenzúra mindannak a hivatalos vizsgálata, amit közzétételre szánnak (különösen a sajtóban), figyelembe véve az állami, a politikai és az erkölcsi érdekeket, beleértve a közzététel hivatalos betiltásának lehetőségét.²⁵ Ezenkívül az úgynevezett öncenzúra nem sorolható a cenzúra általánosan elfogadott definíciója alá. Ez szintén lényeges kérdés, mivel az öncenzúra nemcsak az egyén önkorlátozását foglalja magában abban, hogy mit szándékozik írni vagy mondani, hanem ilyen lehet egy cikk újságban vagy folyóiratban való meg nem jelentetése a szerkesztő döntése alapján, a kiadónak a kiadni kívánt könyv kézírata szerkesztésére és/vagy tartalmára vonatkozó követelménye vagy egy cikk kényszerű

²¹ Zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlačí a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch.

²² Ez a definíció csupán 1968. június 28. és 1968. szeptember 25. között volt érvényben; 1968 szeptembere után eltörölték, és a meghatározást soha többé nem használták a csehszlovák, illetve szlovák jogrendben.

²³ A cenzúrára vonatkozó alkotmányos rendelkezés értelmezése meglehetősen ritka a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságának joggyakorlatában. A IV. ÚS 307/2014. számú határozatában a szlovák alkotmánybíróság megállapítja, hogy a „cenzúra (közvetlen cenzúra) alkotmányos értelemben a közhatalmi szervek elsősorban politikai indíttatású beavatkozását jelenti az érintett alany véleménynyilvánítási szabadságába”. Az alkotmánybíróság megközelítése alapvetően ugyanaz, mint az uralkodó doktrína. Továbbá határozatban a bíróság csak a közvetlen cenzúra meghatározását és összefüggéseit veszi figyelembe, és nem tér ki más típusokra. ustavnysud.sk/docDownload/26a323dc-98fd-44df-a872-93b1b7bf684f/%C4%8D.%2035%20-%20II.%20%20C3%9A%20307_2014.pdf.

²⁴ Ján DRGONEC: Zákaz cenzúry podľa Ústavy Slovenskej republiky: implikované základné právo alebo ústavný princíp a súvisiace otázky. *Právnik*, 2015/1. 61–79.

²⁵ Michal BARTON: *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*. Prága, Linde, 2002. 21–22.; Ondřej MORAVEC: *Mediální právo v informační společnosti*. Prága, Leges, 2013. 34.; Václav PAVLÍČEK et al.: *Ústava a ústavní řád*. 2. Prága, Linde, 1999. 182.

megváltoztatása.²⁶ A cenzúra e típusának kizárása egyes szerzők szerint problémás megközelítés, hisz ez esetben is sor kerülhet a szólásszabadság tényleges korlátozására (még akkor is, hogyha ez magánszemélyek által történik).

A legtöbb szerző a cenzúra releváns jellemzőjeként annak közhatalmi jellegét határozza meg, ami azt jelenti, hogy a cenzúra tilalma kizárólag az államnak szól. A véleménynyilvánítás szabadságába magánszemélyek által történő beavatkozás – bár nem feltétlenül kevésbé fenyegető, mint az állami hatóságoké – nem tekinthető cenzúrának.²⁷ Míg a szerzők többsége ezt a meghatározást magától értetődőnek tartja, vannak más megközelítések is a kérdéssel kapcsolatban, amelyek hangsúlyozzák, hogy a „kizárólag az államnak címzett cenzúra” fogalma elavult, és felül kell vizsgálni. A kommunikáció formái drasztikusan megváltoztak és fejlődtek az elmúlt két évtizedben, és számos kommunikációs platform (pl. a közösségi hálózatok, a tömegmédia) nem illik bele a cenzúra „hagyományos” felfogásába. Ez veszélyes lehetőséget teremt arra, hogy a *de facto* cenzúra (amely egyébként a cenzúra minden főbb jellemzőjét magán viseli) a *de jure* cenzúra fogalmán kívül marad, és így a cenzúra elleni formális védelem kiüresedik.²⁸ A cenzúra fél évszázaddal korábbi jogi meghatározása egy másik világból való, mert egy teljesen másképp szervezett csehszlovák szocialista államból és társadalomból származik, ezért nem lehet automatikusan átvenni.²⁹

4. A közösségi média szabályozási és elvi keretei Szlovákiában

A közösségi média, illetve a véleménynyilvánítás szabadsága, az információhoz való jog és a cenzúra tilalma a közösségi médiában nem szabályozott tárgykör a szlovák jogrendben. Azaz a közösségi médiát kifejezetten érintő különös ágazati jogszabály vagy egyéb jogszabályi rendelkezés nem létezik. A szlovák jog a véleménynyilvánítás szabadságáról az internet és a közösségi média vonatkozásában csupán érintőlegesen, az elektronikus kereskedelemről szóló 22/2004. számú törvény³⁰ egyes rendelkezéseiben tartalmaz olyan szabályokat, amelyeknek lehet bizonyos fokú alkalmazhatósága e területen. Azonban figyelembe kell venni, hogy e törvényt az elektronikus kereskedelemről szóló európai irányelv³¹ szabályainak tagállami szabályozásba való átültetése céljából fogadták el. Ez a jogszabály tehát elsődlegesen nem az internetes véleménynyilvánítás,

²⁶ PAVLÍČEK et al. i. m. (25. lj.).

²⁷ DRGONEC i. m. (24. lj.) 64.

²⁸ „A cenzúra tilalmának célja, hogy az alkotmányos védelem alatt álló minden véleménynyilvánításnak védelmet nyújtson a hatalmi jellegű beavatkozásokkal szemben. A cenzúra alkotmányos tilalma abszolút, a tilalom minden címzettjére vonatkozik. Az Alkotmány senki számára nem biztosít kivételt, senkit nem zár ki a cenzúra tilalmát betartani köteles jogalanyok köréből. A korábbi jogi meghatározás által kialakított és megfogalmazott hagyományok ereje a cenzúra tilalmának címzettjeinek szűkítő értelmezéséhez, az állami hatóságokkal való azonosításához vezet. A cenzúra tilalmát (...) olyan tilalomként kell értelmezni, amelynek címzettje nem kizárólag egy állami hatóság, hanem bármely hatalmi pozícióban lévő jogonalany.” Részletesebben l. uo., 61–79.

²⁹ Uo., 62.

³⁰ Zákon č. 22/2004 Zb. o elektronickom obchode.

³¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000. június 8-i 2000/31/EK irányelve a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv).

az információsabadság, illetve a cenzúra és a közösségi média szabályozására jött létre, ám összhangban az említett irányelvvel, átülteti az ott lefektetett általános tárhelyszolgáltatói felelősséget.

E szabályozás értelmében a szolgáltató tartalomért való felelőssége jelentősen korlátozott, gyakorlatilag kizárt – és ez lényegében a közösségimédia-platformok vonatkozásában is érvényesül. A szolgáltató nem felelős az átadott információkért, ha szolgáltatásnyújtása kizárólag az elektronikus hírközlő hálózatban történő információk továbbításából vagy az elektronikus hírközlő hálózathoz való hozzáférés biztosításából áll, és nem a szolgáltató *a)* kezdeményezte az információ továbbítását; *b)* választotta ki az információ címzettjét; *c)* állította össze vagy módosította az információt. Továbbá a szolgáltató nem vonható felelősségre a felhasználó kérelmére történt, az információkeresésre használt elektronikus eszközök memóriájában tárolt információkért, feltéve, hogy a szolgáltatónak nincs tudomása a tárolt információk jogellenes tartalmáról, illetve ha a felhasználó jogellenes magatartásának megszüntetésére késedelem nélkül lépéseket tesz. Az ilyen információk esetében a szolgáltató akkor felelős, ha a felhasználó az ő utasítása szerint jár el. Ezekkel a rendelkezésekkel a szlovák jogalkotó gyakorlatilag érdemi változtatás nélkül veszi át az elektronikus kereskedelemről szóló európai irányelv 14. cikkét.

Összefoglalva tehát a szolgáltató akkor felelős az általa tárolt vagy közvetített tartalomért, ha *a)* annak jogellenességéről tudomást szerzett, és nem lépett fel vele szemben, vagy *b)* ha az információ összeállítására a szolgáltatónak jelentős behatása volt. Ilyen módon a közösségimédia-platformok Szlovákiában lényegében nem vagy csupán jelentősen korlátozott mértékben vonhatók felelősségre, annál inkább is, mert az elektronikus kereskedelemről szóló törvény nem tartalmaz közjogi joghátrányt a jogszabályba ütköző tartalom el nem távolítása kapcsán, azaz szankció nélküli rendelkezésről van szó.

Jogsértő tartalom közzététele és online elszenvedett jogsértés esetén az egyén főszabály szerint bírósághoz fordulhat. Egyes ágazatokban, az ágazati jogszabályok alapján, közigazgatási beavatkozás is elképzelhető. Bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozó hatóságok járhatnak el. A szabályozás nem tesz különbséget az online és az offline térben elkövetett jogsértések között, azaz a jogi eszközök rendelkezésre állása szempontjából a médium jellege irreleváns. Az online térben a felhasználó, az állam és a szolgáltató közötti viszony egyes elvi szintjei a következő módon választhatók fel:

Reláció típusa	Példa	Lehetséges intézkedés/ következmény
Felhasználó–felhasználó	Személyiségi jogok védelme; szerzői jogok megsértése; személyes adatok védelme	Bírósági és/vagy közigazgatási eljárás
Felhasználó–állam	Gyűlöletbeszéd vagy más, hasonló jogellenes cselekmény (bűncselekmények, közigazgatási szabálysértések)	Rendőrségi nyomozás, bírósági és/vagy közigazgatási eljárás
Felhasználó–szolgáltató	Felhasználói tartalmak eltávolítása; kommentek törlése	Általános szerződéses feltételek és/vagy bíróság
Szolgáltató–állam	Passzív szolgáltató (e-kereskedelmi cselekmény); a szolgáltató jogellenes magatartást tanúsít	Közigazgatási vagy bírósági eljárás

A közösségimédia-platformokon a felhasználó és felhasználó közötti vitákban általában bírósági eljárásra kerülhet sor, de különleges jogsértések (pl. adatvédelmi, szerzői jogi jogsértések) esetén közigazgatási eljárás is kezdeményezhető, és közigazgatási jogkövetkezmények is megállapíthatók. A felhasználó kontra állam viszony leginkább súlyosabb jogszabálysértések, például bűncselekmények esetén releváns, ahol jellemzően rendőri szervek intézkednek a jogsértő magatartás vagy állapot megszüntetése céljából, akár büntetőeljárás során is. A felhasználó kontra szolgáltató viszony magánszemélyek közötti magánjogi szerződésnek minősül, így a szolgáltatási feltételek alapján feloldhatatlan vita esetén (pl. a felhasználók tartalmainak eltávolítása vagy kitiltása, a felhasználói információk korlátozása) a sértett fél bírósághoz fordulhat jogorvoslatért. A szolgáltató felelőssége az állammal szemben a szolgáltató által közvetített és/vagy megjelenített online tartalomért való felelősséget írja le. Ez utóbbi esetben a szolgáltató tartalomért való felelőssége jelentősen korlátozott és gyakorlatilag kizárt.

A szolgáltatónak továbbá nem kötelessége a felhasználók tartalmának nyomon követése, sőt a szabályozás kifejezetten tiltja, hogy a szolgáltató a felhasználók hozzájárulása nélkül kutasson a felhasználók által továbbított vagy elmentett adatokban. Mindazonáltal ha a szolgáltató tudomást szerez az ilyen információk jogellenességéről, köteles azokat eltávolítani vagy legalábbis megakadályozni az azokhoz való hozzáférést; a bíróság akkor is kötelezheti a szolgáltatót az információk eltávolítására, ha a szolgáltató nem tud a jogellenességről. A felhasználói információkban való keresés tehát általában kizárt, így a szolgáltató nem köteles aktívan keresni a tartalmat (tartalomkövetés).

A fentiekből következik, hogy a szolgáltatók legnagyobb csoportja nem – vagy csak nagyon nehézkesen – vonható felelősségre az általa tárolt vagy továbbított információkért. Kivételet képeznek ez alól a hírportálok (online újságok, magazinok), az online rádiók és ‘televíziók’, azaz minden olyan szolgáltató, amely saját információt vagy hírt állít elő, vagy arra jelentős befolyással bír (ez esetben a döntő szempont nem a tartalom gyártása, hanem a közzétett tartalom tekintetében végzett szerkesztői tevékenység, illetve annak hiánya). Az ilyen szolgáltatók esetében a fórumokat moderálják, azaz a jogokat vagy a közérkölcst sértő bejegyzéseket eltávolítják, az Emberi Jogok Európai Bíróságának a *Delfi AS v. Estonia* ügyben hozott ítéletét szem előtt tartva.³²

Politikai nyilatkozatokon és újsághíreken kívül³³ nincs egységes szlovák jogi vagy tudományos álláspont a közösségimédia-platformok azon kötelezettségéről, hogy a felhasználók illegális tartalmaival szemben be kell-e avatkozniuk, illetve a felhasználók által létrehozott tartalmak eltávolításáról vagy betiltásáról – a már említett szlovák e-szolgáltatási törvény kivételével.

³² *Delfi AS v. Estonia*, no. 64569/09, 2013. október 10-ei ítélet.

³³ L. pl. Sociálne siete musia na seba prebrať viac zodpovednosti, zhodli sa Bilčík a Šimečka. *Topky.sk*, 2021. február 11., topky.sk/cl/10/2057857/VIDEO-Socialne-siete-musia-na-seba-prebrat-viac-zodpovednosti-zhodli-sa-Bilcik-a-Simecka; Podľa Klusa by mali sociálne siete prijať väčšiu zodpovednosť: Musíme bojovať proti dezinformáciám. *CAS.sk*, 2020. november 28. cas.sk/clanok/1057096/podla-klusa-by-mali-socialne-siete-prijat-vacsiu-zodpovednost-musime-bojovat-proti-dezinformaciam; Európsky parlament žiada jasnú legislatívu pri odstraňovaní obsahu na sociálnych sieťach. *Sme*, 2021. február 11. svet.sme.sk/c/22594829/europsky-parlament-ziada-jasnu-legislativu-pri-odstranovani-obsahu-na-socialnych-sietach.html.

A szakirodalomban alapvetően egy bírósági ügy, a *Stacho v. Klub Strážov*³⁴ jelenik meg ezzel kapcsolatban, amelyben egy weboldalon egy konkrét személy emberi méltóságát sértő komment (nem egy cikk, hanem egy olvasói hozzászólás) volt vitatott. A felperes a weboldal üzemeltetőjének bocsánatkérését, a hozzászólás eltávolítását, valamint ötezer euró kártérítést követelt, de a másodfokú bíróság csupán a hozzászólás eltávolítása tekintetében adott igazat a felperesnek, a keresetet egyebekben elutasította. A döntés vitatott a szakirodalomban, ugyanis míg az elsőfokú bíróság a komment eltávolítása mellett az alperest kártérítésre is kötelezte, addig a kártérítés tárgyában a másodfok nem hagyta helyben az elsőfokú bíróság döntését. Nyitott kérdés tehát, hogy a honlap üzemeltetőjének van-e kártérítési felelőssége, ha a sértett kérése alapján nem távolította el a kommentet. A felperes azzal érvelt, hogy az üzemeltetőnek kizárólag az ő kérése alapján kellett volna eljárnia, mivel szerinte a komment jogellenessége egyértelmű volt, míg az üzemeltető azzal, hogy az elsőfokú bírósági határozat meghozataláig nem volt tudomása a komment jogellenességéről. A vita még nem dőlt el, az ügyet jelenleg a legfelsőbb bíróság tárgyalja.

5. Az álhírekkel szembeni közigazgatási beavatkozás koncepciója Szlovákiában

Az Európai Bizottság 2018 decemberében cselekvési tervet mutatott be a dezinformáció elleni küzdelemről,³⁵ amelynek fő célja a meglévő mechanizmusok megerősítése, valamint új mechanizmusok létrehozása e veszélyes jelenség felszámolására, beleértve a mesterséges intelligencia alkalmazásának területét is. Ehhez kapcsolódóan már a szlovák kormányprogram is tartalmaz kötelezettségvállalásokat: az államnak meg kell erősítenie saját eszközeit és kapacitáit az információs műveletekkel szembeni ellenálló képesség fokozásáért, és együtt kell működnie a köz- és a magánszektor szakértőivel a hamis információk felderítésében és elemzésében. Programjában a kormány vállalta,³⁶ hogy cselekvési tervet készít a hibrid fenyegetések és a dezinformáció terjedése elleni küzdelem koordinálására, és megfelelő központi kapacitásokat épít ki annak végrehajtására. E lépéseknek azonban összhangban kell lenniük az emberi jogi jogszabályokkal, és soha nem gyengíthetik a szólásszabadságot és az információhoz való korlátlan hozzáférést, amelyek az alkotmány által garantált alapvető emberi szabadságjogok.

E kormányzati célkitűzéshez kapcsolódik egy részletesen kidolgozott kormányzati előterjesztés, amely a beavatkozások közigazgatási eszközrendszerét, valamint az egyes részt vevő állami és közigazgatási szervek részfeladatait írja le.³⁷ Az előterjesztés deklarálja, hogy a szlovák kormány nemzetbiztonsági szempontból az információs műveleteket tartja a legnagyobb koc-

³⁴ További részletekért l. Martin HUSOVEC: KS Trenčín: Zodpovednosť poskytovateľa diskusného fóra za údajne difamačné príspevky tretích osôb. *Lexforum.sk*, 2012. július 8., lexforum.sk/405.

³⁵ Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Action Plan against Disinformation [JOIN(2018) 36 final].

³⁶ Programové vyhlásenie vlády SR, rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1, 68–69.

³⁷ Vládny materiál: Koordinovaný mechanizmus odolnosti Slovenskej republiky voči informačným operáciám.

kázatnak, mivel ezeket külföldi állami és nem állami szereplők (de a támadóval szimpatizáló hazai szereplők is) végrehajthatják. Törekvések tapasztalhatók a nyilvános viták befolyásolására, a társadalom polarizációjának elmélyítésére, illetve egy olyan növekvő csoport létrehozására, amely nem bízik semmilyen hivatalos forrásban, így könnyebben manipulálható. Az állam és illetékes szervei feladata, hogy olyan mechanizmust hozzanak létre, amely kiküszöböli a dezinformációs kampányok hatását, különösen a manipulatív tartalmak hatékony azonosítása és a stratégiai kommunikáció révén.

E két dokumentum értelmében az álhírekkel szembeni fellépés – függetlenül az álhírek jellegétől – a szlovák kormány értelmezésében kiemelt nemzetbiztonsági kérdés, mert lényegében az állam demokratikus működését veszélyeztetik, egyúttal támadják annak szuverenitását. Ezenkívül e tervezet kifejezett célja a közösségimédia-platfomokon megjelenő dezinformációk elleni fellépés is.

5.1. Állami célkitűzések és intézményrendszer

A közösségimédia-felületeken megjelenő káros információk elleni küzdelem fő állami célja, hogy csökkentse – lehetőség szerint megszüntesse – a hamis, félrevezető információk, álhírek mozgásterét és terjedését, ezáltal növelje a közvélemény bizalmát a hatóságok iránt, növelje a médiaműveltséget, biztosítsa az objektív újságírás információforrását, elősegítse az aktívabb együttműködést és információcserét. A szabályozás és a közigazgatási intézkedések elvi célja a jól informált és következetesen tájékozott nyilvánosság, amelyért nemcsak a kormány, hanem a közsféra valamennyi szervezete és szerve is felelős.

A megelőző és beavatkozó tevékenységeket, a kormányzati előterjesztés alapján, mindenelelőtt a következő központi államigazgatási szervek útján tervezik biztosítani: *a*) a Szlovák Köztársaság Helyzetelemző Központja (Situačné centrum – ez szervezetenként a Szlovák Köztársaság Kormányhivatalának³⁸ struktúrájába integrálódik); *b*) a Nemzeti Biztonsági Elemzőközpont (Národné bezpečnostné analytické centrum – a Slovenská informačná služba, azaz a Szlovák Információs Szolgálat szervezeti egysége); *c*) a központi államigazgatás szervei is (minisztériumok, központi államigazgatási szervek – ezek az általuk igazgatott ágazatban megjelenő vagy azt érintő híreket, információkat követik, és esetenként fellépnek ellenük).

5.2. Az álhírek értékelése és hatásszintje

Az egyes dezinformációk hatásának értékelésekor az érintett közigazgatási szervek a következő kritériumokat veszik figyelembe:

- a*) a károkozás célja (manipuláció; a társadalom polarizációja; az emberi egészség; gazdasági károk okozása; a jogállamiság, az állam hitelességének csökkentése stb.);

³⁸ Pontosabban a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsának Hivatalához tartozik, amely a Szlovák Köztársaság Kormányhivatalának szervezeti része.

- b)* cselekvés kiváltásának lehetősége (az adott hír mennyire alkalmas aktív cselekvés kiváltására a címzettnél, amely lehet erőszakmentes, erőszakos vagy tömeges zavargás is);
- c)* a cél- (vagy érintett) csoport mérete (egyén, kis csoport, nagy csoport, teljes lakosság);
- d)* a dezinformáció kezdeményezője (ki az, aki az álhírt elkészítette, és milyen státuszában: egyénként, csoport, civil vagy állami szervezet tagjaként, állam képviselőjeként);
- e)* a felerősítési lehetőség (ki milyen módon vehet részt az álhír akár nem tudatos terjesztésében, és milyen státuszában teszi azt: állampolgár vagy állampolgárok csoportja, ismert személyiség, köztisztviselő stb.);
- f)* a címzett befolyásolásának valószínűségi foka (az álhír minősége, a címzett meggyőzésének képessége);
- g)* a dezinformáció hitelessége (mennyire tűnik hitelesnek az álhír, tartalmaz-e valós állításokat, igaznak tűnő vagy létező forrásokra hivatkozik-e, többször megismételt álhírről van-e szó, vagy első megjelenés stb.);
- h)* a terjesztés koordinációja (szervezetlen vagy szervezett);
- i)* a terjesztési csatornák típusa (közösségi hálózatok, weboldal, nyomtatott médium, audiovizuális médium);
- j)* a terjesztő, közvetítő személye (kik vagy mely csoportok terjesztik tudatosan a dezinformációt);
- k)* a földrajzi forrás (külföldi, belföldi);
- l)* bűncselekmény jeleit mutató magatartás esetén annak jellemzői;
- m)* semlegesítő mechanizmusok megléte (van vagy nincs lehetőség ellenintézkedések megtételére); és
- n)* egyéb lényeges körülmények (időzítés, a hibrid fenyegetés más elemeivel való egybeesés stb.).

A fenti értékelési kritériumok alapján határozzák meg a dezinformáció hatásszintjét. Ezután az illetékes központi államigazgatási szervnek döntenie kell a megfelelő válaszlépésről és annak végrehajtásáról, azaz a válaszlépés jellegének meg kell felelnie (arányosnak kell lennie) a meghatározott hatásszintnek. Főszabály szerint a közigazgatási beavatkozásra az a szerv jogosult, amely az adott ágazat igazgatásáért felelős (pl. környezetvédelmi kérdésekkel kapcsolatos hamis információk esetén a környezetvédelmi minisztériumnak kell eljárnia, közegészségügyi kérdésekben megjelenő álhírek esetén az egészségügyi minisztérium az illetékes stb.). Az illetékes központi szerv kérdés esetén a helyzetelemző központhoz vagy a biztonsági elemzőközpontoz fordulhat, illetve bűncselekmény észlelése esetén a rendőrség vagy a nyomozó hatóságok felé él indítvánnyal.

A vizsgált dezinformáció egyedi jellemzőitől függően a lehetséges válaszok a következő kategóriákba sorolhatók:

- a)* Elhanyagolható befolyás: nagyon alacsony a valószínűsége annak, hogy a dezinformációnak bármilyen következménye lesz; ilyen eset lehet véletlen hiba a kommunikációban, félreértés, azzal, hogy az ilyen 'hiba' egyszerűen orvosolható, a káros információ nem képes cselekvést kiváltani, és az álhír igazolt és dokumentált tényekkel cáfolható. Ha az érintett közigazgatási szerv a hatást elhanyagolhatónak értékeli, általában nem szükséges intézkednie. Kérdés esetén a helyzetelemző központhoz fordulhat.

- b) Aggasztó befolyás: fennáll a valószínűsége annak, hogy a dezinformáció káros következményekkel jár, vagy lehetőség van az álhír terjedésére, felerősítésére; fennállhat a veszélye annak, hogy egy egyén vagy csoport hitelessége és/vagy egészsége sérül, vagy jogszabálysértés történik; általában az ilyen dezinformáció terjesztése nem koordinált. Ilyen esetben az eljáró államigazgatási szerv a helyzetelemző központnak küldi meg elemzését a dezinformációról a tervezett válaszadási móddal együtt. A helyzetelemző központ nyilvántartásba veszi a dezinformációt, és erről tájékoztatja a biztonsági elemzőközpontot.
- c) Jelentős befolyás: nagy a valószínűsége annak, hogy az állami szervek, szervezetek hitelességét befolyásoló káros esemény következik be; személyek egy csoportjának egészségét veszélyezteti; az álhír nagy valószínűséggel képes aktív cselekvést kiváltani; terjesztése szervezett és koordinált. Az illetékes szervek úgy járnak el, mint a kritikus hatású dezinformációk esetében.
- d) Kritikus hatás: az állami intézmények és képviselőik hitelességét, az állam biztonságát, az állam jelentős stratégiai érdekeit, az emberek egy csoportjának egészségét vagy életét súlyosan károsító, nagy gazdasági károkat okozó, a szuverenitást veszélyeztető, a területi integritást, a demokráciát és a jogállamiság elveit támadó dezinformáció; az egész lakosságra hatással van, és gyakorlatilag biztos az aktív cselekvés kiváltása; a terjesztésének magasan szervezett koordinációja van; esetleg a dezinformációt állami képviselő, állami intézmény hozta létre. Kritikus hatás esetén az illetékes közigazgatási szerv a helyzetelemző központtal és a biztonsági elemzőközponttal együtt foganatosítja az ellenlépéseket.

5.3. Közigazgatási válaszlépések, feladatok és intézkedések

A kormányzati cselekvési terv szerint a helyzetelemző központnak az álhírekkel szembeni főbb közigazgatási feladatai a következők:

- a) közzétenni az aggasztó, jelentős vagy kritikus befolyással vagy hatással bíró dezinformációkat, és tényekkel cáfolni;
- b) a dezinformációkról hivatalos, átfogó és releváns információkat adni;
- c) feldolgozni és értékelni a begyűjtött dezinformációkat;
- d) nyilvántartani, értékelni és elemezni a begyűjtött dezinformációkat;
- e) együttműködni civil és nem kormányzati szervezetekkel az álhírek prevenciójának segítésében;
- f) együttműködés külföldi partnerekkel;
- g) adatbázist létrehozni a kijelölt dezinformációkról, azokról komplex információt gyűjteni, ideértve előfordulási helyüket és gyakoriságukat;
- h) speciális, dezinformációellenes szoftvereket fejleszteni;
- i) megfelelő intézkedéseket és iránymutatásokat javasolni az álhírek terjedésének megszüntetésére;
- j) hozzájárulni az álhírek káros hatásainak tudatosításához és megelőzéséhez;
- k) támogatni a gyakorlati képzést és oktatást a területen;

- l) a megelőzéssel összefüggésben az akadémiai, tudományos közösséggel és a nem kormányzati szektorral együttműködve konferenciákat szervezni a dezinformációk elmúlt évi értékelése céljából; és
- m) tanácsadást tartani, képzés formájában együttműködni a médiával, tájékoztatni azt az álhírek terjedésének megszüntetése vagy minimalizálása érdekében.

A javasolt anyag feladatokat határoz meg a központi közigazgatás egyéb szervei számára is, amelyek mindenekelőtt *a)* analitikusan vagy speciálisan erre a célra kifejlesztett szoftverrel keresik és értékelik a hatáskörükbe tartozó dezinformációkat; *b)* előkészítik a helyzetelemzést, értékelést, és megállapítják a dezinformáció hatásfokát; *c)* állást foglalnak az azonosított dezinformációkkal kapcsolatban; *d)* továbbítják az álhírel kapcsolatos összes releváns információt a helyzetelemző központnak, és *e)* az őket érintő dezinformációk elemzéseiből, valamint a helyzetelemző központ nyilvántartásaiból származó adatok felhasználásával javítják saját stratégiai kommunikációjukat mint az álhírekkel szembeni ellenálló képesség alapvető eszközét.

Összegezve: a közigazgatási eszközrendszer legjelentősebb összetevői az ellenőrzés és a stratégiai kommunikáció, valamint a nyilvánosság folyamatos tájékoztatása az aktív vagy egyébként inaktív, de jelentős befolyással bíró dezinformációkról. Ez a megközelítés az informatív és tájékoztató cselekményekre alapoz, amiben a folyamatos és átlátható kommunikációra van helyezve a legnagyobb hangsúly. Ennek alapja és egyben kiegészítő cselekménye az adott közigazgatási ágazatban megjelenő információfolyamok állandó ellenőrzése. A kormányzati előterjesztés beavatkozó vagy korlátozó jellegű feladatokat nem ír elő, lényegében egy *soft* eszköztárral operál.

6. Összegzés

A közösségi médiában megjelenő *fake news* elleni állami fellépés Szlovákiában nemzetbiztonsági okokra vezethető vissza, azzal, hogy a jelenlegi szabályozás mindenekelőtt közigazgatási intézményekre, intézkedésekre és cselekményekre épít. E tevékenységek magukban foglalják az információgyűjtést, az ellenőrzést és a tájékoztatást, azonban nélkülözik a közvetlen beavatkozást, ami három indokra vezethető vissza: egyrészt egy hír vagy információ elleni állami (közhatalmi) beavatkozás mindig magában hordozza a szólás- és az információszabadság sérülésének lehetőségét, miközben a közigazgatás alapvető funkciója nem az alkotmányos alapjogok értelmezése, hanem a végrehajtás; másrészt minden állami beavatkozás egy információba vagy hírfolyamba felveti a cenzúra tilalmának kérdését; harmadrészt a *social media* működésébe, a média-platform és a felhasználó közötti viszonyrendszerbe hatékony közigazgatási eszköztárral beavatkozni nem lehet.

A dezinformáció elleni aktív fellépés (pl. információtörlés, felhasználó blokkolása) így lényegében a közösségimédia-platformok kezében van, amelyek különösebb korlátozás vagy ellenőrzés nélkül dönthetnek tartalmak meg- vagy meg nem jelenéséről vagy törléséről – arra való hivatkozással, hogy mint a magánszemélyeket, őket is megilleti a véleménynyilvánítás szabadsága. Ezzel a közösségimédia-platformok lényegében kiveszik magukat a cenzúra *de jure* fogalma alól, annak ellenére, hogy egy felhasználói komment vagy hír törlése *de facto* cenzúráként is értelmezhető. A közösségi médiát érintő kifejezett szabályozás híján e kérdésekben (azaz a szolgáltató és a felhasználó vitájakor) bíróság járhat el – ami jellemzően hosszadalmas, s mire

egy adott ügyben döntés születik, addigra az már legtöbbször aktualitását veszti. A közösségi média világában a hagyományos bírósági, hatósági vagy más közigazgatási eljárásokkal szinte lehetetlen a problémák valódi és hatékony kezelése.

Az ilyen helyzeteket orvosolandó készült el a fentebb már említett német szabályozás, valamint a lengyel törvényjavaslat is, amely egy különleges, gyorsított bírósági eljárást tételez e jogviták eldöntésére. Ennek hiányában azonban marad az a megoldás, amelyet a szlovák példán is láthatunk: korlátozott közigazgatási befolyás, amely elsősorban a dezinformáció megcáfolására fókuszál, nem pedig a *social media* működésére, amely egyébként szintén érintett (és érdekelt) a folyamatos információáramlásban. Egy közösségi hálón megjelenő álhír nem feltétlenül árt magának a médiaplatformnak – sőt épp ellenkezőleg: új felhasználókat vonz, új reklámbevételeket produkál, új felhasználói adatokkal szolgálhat. Minden, ami interakciót generál, profitot hajt. Ilyen esetben a platform már nem csupán semleges információközvetítőként jelenik meg, hiszen az adatforgalom növekedésében pénzügyileg érdekelt.

A közösségi hálókön megjelenő hírek és információáramlás szabályozására hosszú távon nem lesznek elégségesek csupán közigazgatási eszközök, a közösségimédia-platformok működésének komplex szabályozására lesz szükség. Fontos kérdés azonban, hogy megoldható-e egy átfogó szabályozási rendszer a platformok közreműködése és együttműködése nélkül: pillanatnyilag a jognak nincsenek egyértelmű válaszai az információs technológiák által keletkeztetett kihívásokra. Sőt, ezek egyre több olyan kihívás elé állítják majd a szabályozót, amilyenre nincs felkészülve. E technológiák ráadásul jóval gyorsabban hatnak, mint az offline társadalmi események, így jogszabályi rendezésük – összehasonlítva más szabályozási tárgyakkal – más megközelítést igényel a jogalkotó részéről; olyat, amilyenben a közösségimédia-platformok a szabályozási keretrendszer kialakításának tevékeny részesei lesznek.

A közösségi hálók hasznoszerzési céllal működnek, és e célnak alárendelt, jól azonosítható érdekeik vannak. Ráadásul felhasználóik felett teljes felügyeletet gyakorolnak: a közösségimédia-platformok egyszerre látják el saját és felhasználóik tartalomfelügyeletét, illetve döntenek el jogvitákat saját maguk és a felhasználóik közt; s a felhasználó számára elvben nyitva álló bírói út nem hatékony. Ezen üzleti szereplők működése egyáltalán nem vagy csupán nagy vonalakban szabályozott, s ekképpen lényegében saját ágazatuk „teljhatalmú urai”. Ebben a helyzetben egy, a szektort érintő szabályozás már most is jelentős késésben van.